
СУБ'ЄКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ: ПОРІВНЯЛЬНО- ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Анотація. Важливим елементом суб'єктивного конституційного права власності на землю є його суб'єкти. Від волі суб'єктів залежить реалізація відповідного права.

Суб'єкти конституційного права власності на землю – це учасники суспільних відносин, наділені конституційною правосуб'єктністю, які здійснюють передбачені Конституцією повноваження власника землі.

Аналіз конституцій різних країн, якими врегульовано питання конституційного права власності на землю, показує, що на конституційному рівні суб'єктами конституційного права власності на землю виступають переважно держава (Литва, Білорусь, Киргизстан та ін.) та громадяни (Болгарія, Литва, Росія та ін.). Вітчизняна Конституція доповнює цей перелік Українським народом (від імені якого право власності здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування), юридичними особами та територіальними громадами (які можуть діяти безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи).

В першу чергу саме громадяни України можуть набувати та реалізовувати право власності на землю, тобто особи, які набули громадянство України в порядку, передбаченому законами України та міжнародними договорами України. При реалізації конституційного права власності на землю громадянин України, який набув громадянство (підданство) іншої держави або держав, визнається лише громадянином України.

Конституційна модель визнання народу власником землі, передбачена ч. 1 ст. 13 Конституції України, притаманна саме вітчизняному правовому регулюванню. Виходячи з конституційно-правового розуміння суб'єктів права, варто визнати Український народ самостійним суб'єктом конституційного права власності на землю. Така унікальна конституційно-правова регламентація статусу Українського народу з одного боку визнає його пріоритетність перед державою, з іншого боку підтверджує необхідність розмежування Українського народу і держави як самостійних суб'єктів конституційного права власності на землю.

Ключові слова: право власності на землю, конституційне право власності на землю, суб'єкт конституційного права власності на землю.

SUBJECTS OF THE CONSTITUTIONAL OWNERSHIP OF LAND: A COMPARATIVE-LEGAL CHARACTERISTIC

Abstract. An important element of the subjective constitutional ownership of land is its subjects. The implementation of the corresponding right depends on the will of the subjects. The subjects of the constitutional ownership of land are the members of the public relations, endowed with constitutional personality, who exercise the powers of the landowner provided for by the Constitution.

An analysis of the constitutions of different countries that regulate the issue of the constitutional ownership of land shows that, at the constitutional level, the subjects of the constitutional ownership of land are mainly the state (Lithuania, Belarus, Kyrgyzstan, etc.) and the citizens (Bulgaria, Lithuania, Russia and etc.). The national Constitution supplements this list with the Ukrainian people (on whose behalf the property rights are exercised by the state authorities and the local self-government bodies), legal entities and territorial communities (which can act directly and through the local self-government bodies: village, settlement, city councils and their executive bodies authorities).

In the first place, it is the citizens of Ukraine who can acquire and exercise the right of ownership of land, i.e. the persons who have acquired the citizenship of Ukraine in the manner stipulated by the laws of Ukraine and the international treaties of Ukraine. In exercising the constitutional right of ownership of land, a citizen of Ukraine who has acquired the citizenship (nationality) of another state or states is recognized only as a citizen of Ukraine.

The constitutional model of recognition of the people as the owner of the land, provided for in Part 1 of Article 13 of the Constitution of Ukraine, is peculiar to the domestic legal regulation. Based on the constitutional legal understanding of the subjects of law, it is worth recognizing the Ukrainian people as an independent subject of the constitutional ownership of land. Such a unique constitutional and legal regulation of the status of the Ukrainian people, on the one hand, recognizes its priority over the state, on the other hand, confirms the need to distinguish the Ukrainian people and the state as independent subjects of the constitutional ownership of land.

Keywords: land ownership, constitutional ownership of land, subject to constitutional ownership of land.

Постановка питання в загальному вигляді. Ключовими елементами будь-якого суб'єктивного права, зокрема конституційного права власності на землю, є суб'єкти та об'єкти. Адже від волі суб'єктів залежить реалізація відповідного права, а від особливостей об'єкта залежить обсяг по-

вноважень суб'єктів, тим паче, якщо таким об'єктом виступає національне багатство – земля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблемам права власності на землю приділяли увагу фахівці різних галузей

права, зокрема, цивільного, земельно-го, екологічного, адміністративного, кримінального та ін. Питання права власності на землю досліджували такі науковці, як Губарев С., Каракаш І., Костяшкін І., Кучерук К., Харченко О., Шульга М. та ін.. В рамках конституційно правових досліджень праву власності на землю частково увага приділялась Фроловим Ю., Івершенко Л. та ін..

Загальна мета даної статті полягає у пошуку та виявленні спільних та відмінних характеристик суб'єктів та об'єктів конституційного права власності на землю у вітчизняному та зарубіжному законодавстві, а також формування поняття категорій «суб'єкт конституційного права власності на землю» та «об'єкт конституційного права власності на землю».

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Як зазначає Шеремет А. П., суб'єкт права власності на землю – це особа, що здійснює володіння, користування і розпорядження земельною ділянкою на підставі закону. Права всіх суб'єктів права власності на землю рівні і захищаються способами, встановленими законом. До суб'єктів правових відносин, пов'язаних з виникненням права власності на землю, відносяться також особи, що вступають у відносини з приводу отримання даного права [1, с. 78].

Частина 1 ст. 13 Конституції України визначає, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського

народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією. Таким чином первинним суб'єктом конституційного права власності на землю проголошено Український народ, від імені якого права власника реалізують уповноважені органи.

Належне Українському народові право власності на землю є: а) абсолютним, незмінним, постійним, визначальним для встановлення правового режиму інших природних ресурсів; б) не може бути обмежене будь-якими законами України; в) передбачає одержання абсолютної і відносної додаткової вартості (капіталу), що має присвоюватись через суспільні форми розподілу з додержанням пропорцій прогресивного розвитку суспільства; г) здійснює виключне право розпорядження землею шляхом зміни території України, відчуження, обміну її часток з іншими суб'єктами міжнародного права, не дозволяє розміщення військових баз іноземних держав на території України [2, с. 99].

Юридична форма приналежності природних ресурсів Українському народу як носію суверенітету і єдиному джерелу влади в Україні, закріплена Основним Законом держави, передбачає проведення чіткого розмежування між поняттями «суб'єкти права власності» і «суб'єкти здійснення права власності». Народ не може повсякденно здійснювати правомочності власника, тобто реально володіти, користуватися і розпоряджатися природними ресурсами країни чи окремого її регіону. Тому конституційне положення, яке відносить Український народ до

суб'єктів права власності на природні об'єкти, має більше соціально-економічний, аніж політико-правовий характер. Визнання народу України суб'єктом права виключної власності на певні природні ресурси не породжує самостійної форми власності на ці об'єкти. За своєю економічною природою власність на ці об'єкти фактично є державною. Народ і держава як суб'єкт права власності не можуть протиставлятися. Будь-яка держава фактично виступає організаційно-правовою формою здійснення прав кожного суверенного народу [3, с. 69].

Від імені Українського народу права власника на землю здійснюють виключно органи державної влади та місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених Конституцією України, із збереженням сталості і незмінності права власності на землю Українського народу в межах території України та неможливістю без конституційних змін здійснення цього права іншими, не передбаченими Основним Законом суб'єктами [2, с. 99].

За Конституцією України, Водним кодексом України, Лісовим кодексом України, Кодексом законів про надра та іншими законами єдиним суб'єктом здійснення від імені Українського народу всіх його правомочностей власника землі та інших природних ресурсів в межах території держави, її континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони виступає Верховна Рада України. Вона є представницьким органом державної влади з правом контролю за прийнятими рішеннями органами виконавчої влади з питань здійснення прав власника на природні об'єкти від імені Українського народу, включаючи їх пе-

регляд і скасування та прийняття своїх актів щодо застосування Конституції і законів України. Інші органи державної влади у межах своїх повноважень мають забезпечувати реалізацію норм Конституції України та законів у цій сфері у виключних випадках, передбачених законом. Зокрема, забезпечення реалізації окремих прав власника на землю та інші природні ресурси від імені Українського народу може здійснювати Кабінет Міністрів України як вищий орган виконавчої влади. Окремі органи центральної виконавчої влади зобов'язані забезпечувати реалізацію передбачених у законі правомочностей власника землі та інших природних ресурсів від імені Українського народу. Особливе місце серед суб'єктів здійснення прав власника на природні ресурси від імені Українського народу належить органам судової влади, юрисдикція яких у цій сфері визначається Конституцією України. Органи місцевого самоврядування в межах своєї території є самостійними суб'єктами здійснення прав власника на землю та інші природні ресурси від імені Українського народу, які зобов'язані забезпечувати реалізацію цих правомочностей у межах, визначених Конституцією України та іншими законами [2, с. 101].

Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону. Це означає, що право Українського народу володіти природними ресурсами не виключає, а навпаки, передбачає можливість і необхідність використання землі та інших природних ресурсів фізичними та юридичними особами на різних правових титулах, передбачених у законі. Так,

наприклад, згідно із ст. 14 Конституції України, а також ЗК України громадяни і утворені ними юридичні особи можуть використовувати земельні ділянки на праві приватної власності, праві оренди, постійного користування, на умовах емфітевзису чи суперфіцію тощо. Водночас Конституція України гарантує кожному громадянину можливість вільного доступу до використання землі та інших об'єктів права власності народу на засадах права загального природокористування без індивідуалізації об'єктів права власності народу і юридичного оформлення такого права на ті чи інші природні ресурси [2, с. 101-102].

Особливістю права власності на землю в Україні є те, що форми прав на землю визначені законодавством «за суб'єктом». Конституцією України встановлено, що земля може перебувати в державній, комунальній і приватній власності. Таким чином, визначено коло суб'єктів, що володіють правом власності на майно, а також встановлено, що в залежності від суб'єкта, який володіє правами на землю, визначається обсяг прав і обов'язків, що складають зміст того чи іншого виду права власності на землю [1, с. 78].

Зважаючи на те, що ч. 2 ст. 14 Конституції України на перше місце поставила приватну власність на землю, а вже потім йдеться про власність державну (публічну), то відповідно й ст. 80 Земельного кодексу України визначає, що суб'єктами права власності на землю є: а) громадяни та юридичні особи – на землі приватної власності; б) територіальні громади, які реалізують це право безпосередньо або через органи місцевого самоврядування, – на землі комунальної власності; в) дер-

жава, яка реалізує це право через відповідні органи державної влади, – на землі державної власності [2, с. 107].

Відповідно до ч. 1 ст. 142 Конституції України, матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад. Таким чином, дана норма, на відміну від попереднього законодавства, що діяло до прийняття нової Конституції, первинними суб'єктами комунальної власності визнає не адміністративно-територіальні одиниці в особі обласних, районних, міських, селищних і сільських рад, а відповідні територіальні громади: населення сіл, селищ, міст, районів у містах [4, с. 315-316].

Водночас, відповідно до Конституції (ст. 140) місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування. Але земельне законодавство не передбачає вирішення такого питання місцевого самоврядування, як, наприклад, розпорядження землями комунальної власності безпосередньо територіальною громадою. Здійснення повноважень суб'єкта права комунальної власності на землю Земельним кодексом України покладено на органи місцевого самоврядування [3, с. 70].

Відповідно до ст. 80 Земельного кодексу, суб'єктами права власності на землю є: громадяни та юридичні особи – на землі приватної власності; територіальні громади, які реалізують це право безпосередньо або через органи

місцевого самоврядування, – на землі комунальної власності; держава, яка реалізує це право через відповідні органи державної влади, – на землі державної власності. Як справедливо зазначають науковці, у наведеній земельно-правовій нормі визначено не тільки коло суб'єктів права земельної власності, а й об'єкти права власності із закріпленням способів реалізації територіальними громадами та державою своїх власницьких правомочностей. Останнє пов'язано з тим, що держава, а в переважній більшості випадків і територіальні громади, не можуть безпосередньо здійснювати свої правомочності власників землі. Однак наведений перелік суб'єктів права власності на землю за українським законодавством не є вичерпним. Згідно з ч. 1 ст. 13 Конституції України таким суб'єктом визнається Український народ, від імені якого права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією. У зв'язку з цим тепер ч. 1 ст. 318 Цивільного кодексу, поряд з іншими учасниками цивільних відносин, прямо визнає суб'єктом права власності Український народ. Чинне земельне законодавство нерідко вказує і на інших суб'єктів права власності на землю, наприклад, на іноземних фізичних та юридичних осіб, а також на іноземні держави і міжнародні організації [5, с. 112-113].

Носік В. В. вказує, що Український народ як суб'єкт права власності на землю, відповідно до преамбули Конституції України складають громадяни України всіх національностей; є самостійним суб'єктом права власності на землю, який володіє, користується

і розпоряджається землею в межах території України, а належне йому право є: а) абсолютним, незмінним, постійним, визначальним для встановлення правового режиму інших природних ресурсів; б) не може бути обмежене будь-якими законами України; в) передбачає одержання абсолютної і відносної додаткової вартості (капіталу), що має присвоюватись через суспільні форми розподілу з додержанням пропорцій прогресивного розвитку суспільства; г) здійснює виключне право розпорядження землею шляхом зміни території України, відчуження, обміну її часток з іншими суб'єктами міжнародного права, не дозволяє розміщення військових баз іноземних держав на території України. Від імені Українського народу права власника на землю здійснюють виключно органи державної влади та місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених Конституцією України, із збереженням сталості і незмінності права власності на землю Українського народу в межах території України та неможливістю без конституційних змін здійснення цього права іншими, не передбаченими Основним законом суб'єктами [6, с. 5-6].

Як вказують Ріпенко А.І. та Пащенко О.М., Земельний кодекс та Цивільний кодекс ототожнюють власність Українського народу з державною та комунальною власністю. Таке ототожнення може з теоретичної та практичної точок зору мати як переваги, так і певні недоліки. До переваг можна віднести більшу ступінь зрозумілості відповідних правових приписів. Дійсно, легше мати справу із державою (органами державної влади) чи територіальною громадою (органами міс-

цевого самоврядування), аніж із таким суб'єктом, як Український народ. До переваг можна віднести те, що, визнаючи саме Народ суб'єктом права власності на землі України (тоді саме народіві належить найвища влада над землею – територією держави), акцентується увага на особливому режимі землі, як об'єкта різноманітних правовідносин. Головною перевагою визнання Українського народу суб'єктом права власності є презумпція відповідальності органів державної влади або органів місцевого самоврядування перед всім Народом або окремою територіальною громадою за порушення земельного законодавства. В іншому випадку, означеним органам нема перед ким нести відповідальність [7, с. 23].

Носік В.В. вважає, що Конституція України (ст. 13) закріплює концепцію дворівневої конструкції здійснення права власності на землю Українського народу, суть якої полягає в тому, що земля в межах території України є об'єктом права власності Українського народу, який є самостійним суб'єктом права власності на землю і може у визначених Основним законом формах і межах безпосередньо здійснювати правомочності володіння, користування і розпорядження землею, або ж від імені Українського народу права власника на землю можуть здійснювати уповноважені органи державної влади та місцевого самоврядування [6, с. 6].

В той же час Каракаш І. І. стверджує, що юридична форма права власності Українського народу на природні об'єкти та їх ресурси, що закріплена у чинній Конституції України, є малопридатною для регулювання відносин природноресурсової власності. Ані народ як національна спільнота,

ані регіональні спільноти народу не можуть здійснювати правомочності власника щодо володіння, користування і розпорядження природними багатствами країни. Більш придатним для конституційного визначення місця народної власності на природні об'єкти є їх закріплення не на праві народної власності, а на засадах народного надбання і народної приналежності. Народне надбання це те, що засвоювалось, відвойовувалось, облагороджувалось, використовувалось і натуралізувалось на протязі тривалого часу та на цій основі дісталось від попередніх поколінь народу теперішнім поколінням і підлягає передачі майбутнім поколінням народу. При цьому соціально-економічні категорії «народне надбання» та «народна приналежність» природних багатств вище юридичної категорії права власності. Форми, види і різновиди права власності на природні об'єкти та їх ресурси мають своїм джерелом походження і впливають з їхньої народної приналежності [8, с. 290-291].

Розглянувши досвід конституційного врегулювання прав власності на землю, можемо констатувати, що в ряді конституцій пострадянських держав (Білорусь, Киргизстан, Таджикистан) земля визнається власністю держави, а не народу. В конституції Республіки Туркменістан від 18 травня 1992 р. земля визнається загальнонаціональним багатством [9], а в Конституції Республіки Болгарія від 13 липня 1991 року – основним національним багатством [10]. Тож конституційна модель визнання народу власником землі, передбачена ч. 1 ст. 13 Конституції України, притаманна саме вітчизняному правовому регулюванню.

Водночас, варта уваги ще одна принципова обставина, а саме визнання Українського народу суб'єктом конституційного права. Так, Федоренко В. Л. визначає Український народ пріоритетним суб'єктом конституційно-правових відносин [11, с. 122].

Як зазначають Шапгала Н. К. та Задорожня Г. В., суб'єктний склад учасників конституційно-правових відносин, порівняно з іншими галузями права, є не лише найбільший за кількістю, але й різний за правовим статусом. Крім того, правовий статус деяких суб'єктів конституційно-правових відносин законодавчо не визначений, а тому потребує змістовного тлумачення [12, с. 39]. До таких суб'єктів дослідниці відносять і Український народ, вказуючи, що це громадяни України усіх національностей. Саме таке визначення закріплене в преамбулі Конституції України. Український народ наділений всією повнотою публічної влади у державі. Український народ є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні, йому належить виключне право визначати і змінювати конституційний лад в Україні (ст. 5 Конституції України), земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу (ст. 13 Конституції України) [12, с. 39-40].

Досить ґрунтовано конституційну правосуб'єктність Українського народу розкрив Скрипнюк О. В., зазначивши, що найважливішим учасником конституційно-правових відносин є Український народ. Як і всі інші учасники конституційних правовідносин

народ України наділений конституційною правосуб'єктністю. Конституційна правоздатність народу України виражається у системі його конституційних прав і обов'язків, а конституційна дієздатність — у здатності реалізовувати ці конституційні права і обов'язки. При цьому конституційна правоздатність і дієздатність Українського народу є неподільною — існування конституційних прав і обов'язків народу України, через закріплення в Конституції України принципу народного суверенітету, передбачає й достатність в Українського народу влади і волі до реалізації цих прав і обов'язків [13, с. 129].

Зміст конституційної правосуб'єктності Українського народу визначається його правами і обов'язками. Найбільш важливими є політичні права Українського народу [13, с. 129]. Крім політичних прав, Український народ має й виключні економічні права. Зокрема народ України згідно зі ст. 13 Основного Закону виступає первинним суб'єктом владарювання землею [13, с. 130].

Крім того, суб'єктами права власності на землю є особи, які можуть бути учасниками цивільних і земельних правовідносин, оскільки земельним правовідносинам властивий комплексний зміст (земля є об'єктом відчуження, надбання, об'єктом товарного обігу та ринкових відносин) [14, с. 24].

Якщо говорити про земельне законодавство, то воно не передбачає загальних вимог, якими мають володіти суб'єкти земельних відносин, наприклад, для придбання конкретної земельної ділянки. Вони передбачені в цивільному законодавстві й сформульовані у цивільно-правових визна-

ченнях правоздатності, дієздатності та правосуб'єктності. Земельне законодавство сприймає ці правові категорії та поширює їх, наприклад, до фізичних і юридичних осіб, визнаючи їх суб'єктами права власності на землю. Так, право власності на землю мають фізичні та юридичні особи, які володіють правоздатністю за чинним українським законодавством [5, с. 111].

Суб'єктами права державної і комунальної власності є державні та комунальні територіальні утворення. Участь даних суб'єктів у відносинах щодо власності на землю слід відрізнити від їх ролі в управлінні земельними ресурсами. У першому випадку (через відповідні державні органи) вони виступають в якості сторін у договорах купівлі-продажу чи оренди земельної ділянки, які регулюються цивільним законодавством. У другому випадку суб'єкти виконують встановлені законодавством функції щодо контролю за використанням земельних ресурсів, організації землеустрою тощо. Органи державної влади та управління і органи місцевого самоврядування здійснюють управління і розпорядження землями, що перебувають у державній і комунальній власності. Право приватної власності служить для задоволення інтересів власників – громадян і юридичних осіб. Державна і комунальна власність на землю забезпечує інтереси великих груп людей: народу України взагалі; населення, що мешкає на території комунальних утворень [1, с. 79].

Щодо громадян як суб'єктів конституційного права власності на землю, вважаємо за доцільне розпочати з конституційно-правового розуміння

громадянина як суб'єкта конституційного права.

Отож, відповідно до ст.1 Закону України «Про громадянство України» від 18.01.2001, громадянин України – особа, яка набула громадянство України в порядку, передбаченому законами України та міжнародними договорами України [15]. Стаття 6 зазначеного закону називає підставами набуття громадянства України: народження; територіальне походження; прийняття до громадянства; поновлення у громадянстві; усиновлення; встановлення над дитиною опіки чи піклування, влаштування дитини в дитячий заклад чи заклад охорони здоров'я, в дитячий будинок сімейного типу чи прийомну сім'ю або передачі на виховання в сім'ю патронатного вихователя; встановлення над особою, визнаною судом недієздатною, опіки; перебування у громадянстві України одного чи обох батьків дитини; визнання батьківства чи материнства або встановлення факту батьківства чи материнства; інші підстави, передбачені міжнародними договорами України [15]. Тож саме громадяни України можуть набувати та реалізувати право власності на землю.

Окремої уваги, на нашу думку, в контексті нашого дослідження заслуговує передбачений статтею 4 Конституції України та статтею 2 Закону України «Про громадянство України» від 18.01.2001 принцип єдиного громадянства – громадянства держави Україна, що виключає можливість існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць України. Якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої держави або держав, то у правових відносинах

з Україною він визнається лише громадянином України. Якщо іноземець набув громадянство України, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України. Тож при реалізації конституційного права власності на землю громадянин України, який набув громадянство (підданство) іншої держави або держав, визнається лише громадянином України.

Конституція України лише двічі згадує про юридичні особи як суб'єкти конституційного права. Зокрема в статті 14, що стосується набуття і реалізації права власності на землю, а також в ч. 2 статті 152, яка передбачає, що матеріальна чи моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними, відшкодовується державою у встановленому законом порядку. Безпосередньо юридичні особи, як суб'єкти конституційного права, нечасто ставали об'єктом конституційно-правового дослідження. В зв'язку з цим привертає увагу позиція Олькіної О. В., яка вказує, що юридичні особи можна розподілити на дві групи: 1. юридичні особи, що втілюють через свою компетенцію публічну владу (державна, органи державної влади та місцевого самоврядування), 2. юридичні особи, які не володіють публічною владою, але задовольняють приватні чи суспільні інтереси, потреби населення у товарах чи послугах, створенні робочих місць тощо [16, с. 122].

Така класифікація, на нашу думку, цілком слушна. Тож щодо другої групи юридичних осіб вважаємо за доцільне застосувати цивільно-правове та господарсько-правове значення. Відповідно до ч. 1 ст. 80 Цивільного кодек-

су України від 16.01.2003, юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку [17]. В свою чергу, відповідно до ч. 2 ст. 55 Господарського кодексу України від 16.01.2003, господарськими організаціями є юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до Господарського Кодексу, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку [18]. Суб'єкти господарювання можуть набувати природні ресурси (в тому числі землю) на праві власності та на праві користування (ст.ст. 150 та 151 Господарського Кодексу). Підтвердження цивільно-правового та господарсько-правового підходів у трактуванні юридичних осіб як суб'єктів права власності зустрічаємо і в ч. 1 ст. 82 Земельного кодексу України від 25.10.2001, де зазначено, що юридичні особи (засновані громадянами України або юридичними особами України) можуть набувати у власність земельні ділянки для здійснення підприємницької діяльності [19].

Висновки та перспективи подальших розробок. Отже, суб'єкти конституційного права власності на землю – це учасники суспільних відносин, наділені конституційною правосуб'єктністю, які здійснюють передбачені Конституцією повноваження власника землі.

Аналіз змісту конституцій зарубіжних країн, якими врегульовано питання конституційного права власності на землю, показує, що на конституційному рівні суб'єктами конституційного права власності на землю виступають

переважно держава (Литва, Білорусь, Киргизстан та ін.) та громадяни (Болгарія, Литва, Росія та ін.). Вітчизняна Конституція доповнює цей перелік Українським народом (від імені якого право власності здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування), юридичними особами та територіальними громадами (які можуть діяти безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи).

Виходячи з конституційно-правового розуміння суб'єктів права, вважаємо за доцільне визнати Український народ самостійним суб'єктом конституційного права власності на землю. Така унікальна конституційно-правова регламентація статусу Українського народу з одного боку визнає його пріоритетність перед державою, з іншого боку підтверджує необхідність розмежування Українського народу і держави як самостійних суб'єктів конституційного права власності на землю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шеремет А. П., Земельне право України: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.]/ А. П. Шеремет. [2-ге вид.]. К.: Центр учбової літератури, 2009. 632 с..

2. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2011. 1128 с.

3. Конституція України: Науково-практичний коментар / [В. Б. Авер'янов, О. В. Батанов, Ю. В. Баулін та ін.]; [Ред. кол. : В. Я. Тацій, Ю. П. Битяк, Ю. М. Грошевой та ін.]. Харків: Видавництво «Право»; К.:

Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 808 с.

4. Коментар до Конституції України / [В. Б. Авер'янов, В. Ф. Бойко, В. І. Борденюк та ін.]; Ін-т законодавства Верхов. Ради України; [редкол. : В. Ф. Опришко (голова) та ін.]. К., 1996. 376 с.

5. Земельне право України : навчальний посібник / І. І. Каракаш, В. Д. Сидор, Т. Є. Харитонова та Ін.) ; за ред. І. І. Каракаша і Т. Є. Харитонової. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Одеса : Юридична література, 2017. 588 с.

6. Носік В. В. Проблеми здійснення права власності на землю Українського народу. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природноресурсове право. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2006. 26 с.

7. Земельне право України: загальна частина [текст]: навч. посібн. / А.І. Ріпенко, О.М. Пашенко. О., 2013. 80 с.

8. Каракаш І. І. Проблема вдосконалення концептуальних засад права власності на природні об'єкти та їх ресурси у конституційному вимірі / І. І. Каракаш // Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія". 2013. Т. 13. С. 283–292.

9. Конституция Республики Туркменистан от 18 мая 1992 года с последующими изменениями // Электронный ресурс: Режим доступа: <http://turkmenistan.gov.tm/?id=11808>

10. Конституція Республіки Болгарія від 13 липня 1991 року, з наступними змінами // Електронний ресурс: Режим доступу: <https://legalns.com/download/books/cons/bulgaria.pdf>

11. Федоренко В. Л. Конституційне право України : підруч. / До 20-ї річниці Конституції України та 25-ої річниці незалежності України / В. Л. Федоренко. К.: Видавництво Ліра-К, 2016. 616 с.

12. Шаптала Н. К., Задорожня Г. В. Конституційне право України: навч. посібник / Н. К. Шаптала, Г. В. Задорожня. Дніпропетровськ: ТОВ «ЛізуновПрес», 2012. 472 с.

13. Скрипнюк О. В. Конституційне право України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / О. В. Скрипнюк. К.: ІнЮре, 2010. 672 с.

14. Корнєєв Ю. В. Земельне право. 2-ге вид. перероб. та доп. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2011. 248 с.

15. Закон України «Про громадянство України» від 18.01.2001 // Офіційний вісник України офіційне видання від 16.03.2001. 2001 р., № 9, стор. 1, стаття 342, код акта 17913/2001

16. Олькіна О. В. Юридичні особи як суб'єкти конституційних правовідносин / О. В. Олькіна // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2012. № 12. С. 120–123.

17. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 // Офіційний вісник України від 28.03.2003. 2003 р., № 11, стор. 7, стаття 461, код акта 24654/2003

18. Господарський кодекс України від 16.01.2003 // Офіційний вісник України від 28.03.2003. 2003 р., № 11, стор. 303, стаття 462, код акта 24635/2003

19. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. з наступними змінами і доповненнями № 2768–III // [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>

REFERENCES:

1. Sheremet, A. P. (2009). *Zemelne pravo Ukrainy [Land Law of Ukraine]*. (2nd ed.). Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].

2. Tatsii, V. Ya., Petryshyn, O. V. Barabash, Yu. H., et al. (Eds.). (2011). *Konstytutsiia Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar [The Constitution of Ukraine. Scientific-practical commentary]*. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

3. Averianov, V. B., Batanov, O. V., Baulin, Yu. V., et al. (2003). *Konstytutsiia Ukrainy: Naukovo-praktychnyi komentar [The Constitution of Ukraine. Scientific-practical commentary]*. V. Ya. Tatsii, Yu. P. Bytiak, Yu. M. Hrosheva, et al. (Eds.). Kharkiv: Vydavnytstvo «Pravo»; Kyiv: Kontsern «Vydavnychiy Dim «In Yure» [in Ukrainian].

4. Averianov, V. B., Boiko, V. F., Bordeniuk, V. I., et al. (1996). *Konstytutsiia Ukrainy: Naukovo-praktychnyi komentar [The Constitution of Ukraine. Scientific-practical commentary]*. V. F. Opryshko, et al. (Eds.). Kyiv [in Ukrainian].

5. Karakash, I. I., Sydor, V. D., Kharytonova, T. Ye., et al. (2017). *Zemelne pravo Ukrainy [Land law of Ukraine]*. I. I. Karakash, T. Ye. Kharytonova (Eds.). (2nd ed.). Odesa: Yurydychna literatura [in Ukrainian].

6. Nosik, V. V. (2006). *Problemy zdiisnennia prava vlasnosti na zemliu Ukrainskoho narodu [Problems of realization of land ownership of the Ukrainian people]*. *Extended abstract of doctor's thesis*. Kyiv: Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka [in Ukrainian].

7. Ripenko, A. I., Pashchenko, O. M. (2013). *Zemelne pravo Ukrainy: zahalna chastyna [Land Law of Ukraine]*. Odesa [in Ukrainian].

8. Karakash, I. I. (2013). *Problema vdoskonalennia kontseptualnykh zasad prava vlasnosti na pryrodni obiekty ta yikh resursy u konstytutsiinomu vymiri [The Problem of Improving the Conceptual Foundations of the Ownership of Natural Objects and Their Resources in the Constitutional Dimension]*. *Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu "Odeska yurydychna akademiia" – Scientific works of the National University "Odessa Law Academy"*, 13, 283-292 [in Ukrainian].

9. *Konstitutsiya Respubliki Turkmenistan : ot 18 maya 1992 goda s posleduyushchimi izmeneniyami [The Constitution of the Republic of Turkmenistan from May 18, 1992 with subsequent amendments]*. *turkmenistan.gov.tm*. Retrieved

from <http://turkmenistan.gov.tm/?id=11808> [in Russian].

10. Konstitutsiya Respubliki Bolgariya : ot 13 iyulya 1991 goda s posleduyushchimi izmeneniyami [The Constitution of the Republic of Bulgaria of July 13, 1991 with subsequent amendments]. *legalns.com*. Retrieved from <https://legalns.com/download/books/cons/bulgaria.pdf> [in Russian].

11. Fedorenko, V.L. (2016). *Konstytsiine pravo Ukrainy [Constitutional law of Ukraine]*. Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K [in Ukrainian].

12. Shaptala, N. K., Zadorozhnia, H. V. (2012). *Konstytsiine pravo Ukrainy [Constitutional law of Ukraine]*. Dnipropetrovsk: TOV «LizunovPres» [in Ukrainian].

13. Skrypniuk, O.V. (2010). *Konstytsiine pravo Ukrainy [Constitutional law of Ukraine]*. Kyiv: InLure [in Ukrainian].

14. Kornieiev Yu. V. (2011). *Zemelne parvo [Land Law]*. (2nd ed., rew.). Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].

15. Zakon Ukrainy «Pro hromadianstvo Ukrainy» : vid 18.01.2001 [Law of Ukraine “On Citizenship of Ukraine” from 18.01.2001].

(2001). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine*, 9, 1. Art. 342 [in Ukrainian].

16. Olkina, O. V. (2012). Yurydychni osoby yak subiekty konstytutsiinykh pravovidnosyn [Legal entities as subjects of constitutional relations]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina – Legal entities as subjects of constitutional relations*, 12, 120-123 [in Ukrainian].

17. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy : vid 16.01.2003 [The Civil Code of Ukraine from 16.01.2003]. (2003). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine*, 11, 7. Art. 461 [in Ukrainian].

18. Hospodarskyi kodeks Ukrainy : vid 16.01.2003 [Economic Code of Ukraine from 16.01.2003]. (2003). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine*, 11, 303. Art. 462 [in Ukrainian].

19. Zemelnyi kodeks Ukrainy : vid 25 zhovtnia 2001 r. № 2768–III [Land Code of Ukraine from 25 October 2001, № 2768–III]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> [in Ukrainian].